

CURSUS DETERMINEREN VAN VOGELSPINNEN

Peter van Helsdingen & Steven IJland

Op 5 en 6 maart van dit jaar werd op Naturalis in Leiden een determinatiecursus georganiseerd door de VVN, de Vogelspinnen Vereniging Nederland. Een vereniging voor liefhebbers van vogelspinnen staat op hun tijdschrift Spinsel. De vereniging bestaat al sinds 1998 en u kunt meer lezen over hun doelstelling en activiteiten op hun website (<http://www.vogelspin.com/>).

Naturalis verleende gastvrijheid, stelde het auditorium ter beschikking en zorgde voor optiek en verlichting. De VVN verzorgde het programma, tot in detail opgesteld door de voorzitter Gijsbert Kortekaas. Volker von Wirth uit Stuttgart was bereid gevonden de cursus te geven. En wij tweeën hadden ons opgegeven om eens wat meer te weten te komen over deze dieren en even buiten het terrein van de araneomorfe spinnen te treden.

In de loop van anderhalve dag zijn er heel wat wetenswaardigheden over deze groep de revue gepasseerd. Volker von Wirth leerde de aanwezigen vooral hoe de vogelspinnen op naam konden worden gebracht. Je koopt vogelspinnen in de dierenpeciaalzaak of op een ruilbeurs, maar je krijgt ze ook van anderen, bijv. van importeurs, die onbedoeld een vogelspin meegezonden krijgen met een bestelling hout, bomen of fruit uit een tropisch land. In de dierenhandel koop je nog wel een dier met een naam, al klopt die niet altijd, maar verstekelingen uit een container komt anoniem binnen en je moet hem zelf determineren. De beschikbare literatuur is fragmentarisch en niet eenduidig, maar Volker is al een heel eind met het samenstellen van determinatiesleutels. Die konden we dus gebruiken en op bruikbaarheid testen.

Binnen deze vereniging van terrariumhouders wordt het begrip vogelspin beperkt opgevat. Niet alle Mygalomorfen worden bestudeerd, maar alleen de Theraphosidae, de echte vogelspinnen van de terrariumhouders. Voor Atypidae, Ctenizidae of Nemesiidae bestaat eigenlijk geen belangstelling, die worden ook niet in gevangenschap gehouden.

Mygalomorfen bestudeerders gebruiken wel heel andere kenmerken dan de mensen die naar Araneomorfen kijken. Er zitten aan deze groep vogelspinnen ook veel minder gemakkelijk bruikbare uitwendige kenmerken. Overdreven gezegd: er zijn aan deze harige en potige dieren weinig kleurpatronen te zien en de acht ogen zitten allemaal op een kluitje. Genitaliën zijn simpel en bieden minder gemakkelijk bruikbare kenmerken, een epigyne ontbreekt.

De cursus was in belangrijke mate gericht op determineren, maar eerst werd begonnen met een algemene inleiding over vogelspinnen, de systematiek van de groep, de families en hun verspreiding. Later werd ook nog aandacht besteed aan het publiceren, het beschrijven van nieuwe soorten, en het goed conserveren van materiaal. Maar het leren gebruiken van de beschikbare kenmerken om een dier op naam te kunnen brengen vormde toch de hoofdzaak.

Vogelspinnen hebben als voordeel dat zij ook als volwassen dier regelmatig vervellen en dat de vervellingshuid dan gebruikt kan worden om de kenmerken van de spin te bestuderen. Kleuren zie je daar natuurlijk niet aan, maar – zoals boven al gezegd – die zijn wat minder van belang bij vogelspinnen, er is veel bruin-zwart-grijs, en het kleurpatroon kun je natuurlijk zien aan het levende dier in het terrarium, terwijl je de huid onder de binoculair kunt bekijken.

Zonder in detail te treden vielen twee soorten kenmerken op: stridulatie-organen op allerlei plaatsen op poten en cheliceren, en de vrouwelijke geslachtsorganen die aan de oude huid goed zichtbaar zijn. Die laatste zijn bij deze suborde erg primitief in vergelijking met wat wij van de entelegyne spinnen kennen, een epigyne is er al helemaal niet, en ze doen het meest denken aan de haplogyne spinnen. Vaak is het niet meer dan een holte in de voorwand van de genitaalspleet of een paar van holtes, maar de vorm blijkt wel karakteristiek te zijn voor bepaalde families, subfamilies of genera. Bestekeling van poten en formatie van de ogen spelen een veel geringere rol. Er werd de eerste dag druk geoefend met oude huidjes om de kenmerken goed te leren vinden en gebruiken. Vaak was dat niet eenvoudig, zeker niet voor deelnemers die geen ervaring hadden met vogelspinnen.

Wat te doen met een spin waarvan nog geen vervellingshuid beschikbaar is en die je toch op naam wilt brengen? Volker demonstreerde een heel bruikbare, simpele en goedkope methode: je kunt een forse vogelspin gemakkelijk verdoven met koolzuur (CO₂) en de spin vervolgens onder een binoculair bekijken. Met enige ervaring leer je ook wel hoe lang de verdoving werkt. In ieder geval kwam de spin na het experiment weer helemaal bij. De eerste ontsnapte trouwens al bij de poging om hem naar de verdovingspot over te brengen. Het meest opzienbarende was hoe je met heel eenvoudige middelen de benodigde CO₂ kunt toedienen. Hier volgt het recept. Koop bij de

supermarkt een zakje bakpoeder, doe daarvan een schepje in een pot, voeg wat water toe, en er ontstaat direct CO₂. Sluit dit bruisende mengsel af met een wattenprop of een andere scheiding zodat de spin niet in het bakmeel terecht komt en breng de spin in het andere deel van de pot. Na enige tijd raakt de spin in zwijm en als je zeker weet dat het koolzuur goed zijn werk heeft gedaan kun je de spin gewoon hanteren. Zie de foto van een toch vrij forse spin, die ongeveer een half uur onbeweeglijk bleef liggen. Op die manier kunnen uitwendige kenmerken rustig worden bekeken.

Verdoofde spin onder binoculair Foto: Peter van Helsdingen.

BESCHIKBAARHEID VAN VERSPREIDINGSGEGEVENS VAN NEDERLANDSE EN EUROPESE SPINNEN

Availability of data on the distribution of spiders in the Netherlands and Europe.

The availability on the internet of data on the distribution of spiders in the Netherlands is outlined. The latest version of catalogue and checklist of the spiders in the Netherlands are available now from the new website of the European Invertebrate Survey – Nederland (<http://www.eis-nederland.nl/spinnen.html>), while the latest updated version of the spiders of Fauna Europaea (Version 2011.1) is placed on the website of the European Society of Arachnology (<http://www.european-arachnology.org/>).

In de Catalogus van de Nederlandse spinnen zijn alle gepubliceerde verspreidingsgegevens opgenomen. Publicaties die over andere onderwerpen gaan en waar wel soorten spinnen worden genoemd maar geen vindplaats zijn weggelaten. De meest recente nomenclatuur is steeds toegepast, maar de oudere opgaven zijn natuurlijk steeds onder de oude namen te vinden, zoals dat in een catalogus gebruikelijk is. Door middel van de tabel “Verspreiding van de spinnen van Nederland over de provincies” heeft men snel een overzicht uit welke provincies een soort werd vermeld. De nieuwe en oude namen zijn beide opgenomen. De tabel biedt ook beperkt inzicht in de zoogeografische verspreiding in ons land. Tenslotte is er de soortenlijst te vinden met codenummers voor registratie en ook daar zijn de oude namen naast de nieuwe te vinden. Deze drie lijsten zijn te raadplegen via de nieuwe website van EIS-Nederland (<http://www.eis-nederland.nl/spinnen.html>). De gegevens dienen ook als basisbestand voor Het Nederlands Soortenregister (<http://www.nederlandsesoorten.nl>), maar helaas wordt dat op het punt van nomenclatuur en soortenbestand nauwelijks bijgehouden. Dat overzicht is wat de spinnen betreft blijven stilstaan in 2003.

Fauna Europaea vertoont een vergelijkbare tekortkoming (<http://www.faunaeur.org/>). Die site werd in 2003 ten doop gehouden en is in 2008 nog eenmaal bijgewerkt, maar loopt sindsdien weer achter. Zelf houd ik wel de wijzigingen in verspreidingspatronen van de Europese spinnen bij en dat overzicht is steeds te vinden op de website van de European Society of Arachnology (ESA) onder Links en vervolgens onder European Spiders (<http://www.european-arachnology.org/>). Daar staat nu Versie 2011.1 voor u klaar.

PJvH

